

Зважаючи на актуальність та нагальність вирішення проблеми використання у навчально-виховному процесі виключно якісних та безпечних для здоров'я дітей засобів навчання, пропонуємо для використання у роботі Методичні рекомендації щодо використання зошитів шкільних та зошитів загальних учнівських у навчально-виховному процесі навчальних закладів і рекомендуємо місцевим органам управління освітою та адміністраціям навчальних закладів вживати дієві заходи, спрямовані на посилення контролю за використанням зазначених засобів навчання у навчально-виховному процесі: проведення інформаційних нарад, роз'яснювальної роботи серед педагогічних, учнівських та батьківських колективів; залучення до обговорення проблеми засоби масової інформації, широку громадську аудиторію.

Методичні рекомендації щодо використання зошитів шкільних та зошитів загальних учнівських у навчально-виховному процесі навчальних закладів

Успішність процесу навчання, ефективність використання в ньому різних методів і форм навчання значною мірою залежать від вдалого вибору засобів навчання.

Засоби навчання – допоміжні матеріальні засоби школи (вищого навчального закладу), що виконують специфічні дидактичні функції; частина обладнання закладів освіти як сукупність матеріальних об'єктів, які використовуються як джерело знань та сприяють організації пізнавальної діяльності і виховному впливу на учнів

Друковані засоби навчання виділено в окремий тип за ознаками, що пояснюють його значення: наявність друкованої основи, поліграфічного виконання та структурних особливостей, а друковані допоміжні засоби навчання саме створені для закріплення знань, відпрацювання вмінь і навичок учнів, а також організації робочого місця та навчально-виховного процесу. До них віднесено 10 видів, зокрема зошити шкільні та зошити загальні учнівські.

Якість товарів неможливо забезпечувати у суспільстві без технічного законодавства та нормативних документів, які регламентують правила, процеси, методи виготовлення й контролю будь-якої продукції, а також гарантують безпеку для життя та здоров'я людини. Особливо це стосується якості друкованої продукції для дітей, і власне шкільних зошитів. Зошити шкільні можна віднести до категорії товарів дитячого асортименту першої необхідності, оскільки вони потрібні дітям з шестирічного віку. Ця продукція має бути художньо оформленою, відмінної якості, а головне – безпечною для організму дитини.

Якість і безпека друкованих засобів навчання вітчизняних виробників врегульована законами України «Про охорону дитинства», «Про захист прав споживачів», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного

благополуччя населення», «Про захист суспільної моралі», «Про рекламу», «Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» тощо.

Якість продукції – сукупність споживчих властивостей продукції, її здатність задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення. Визначається цілою системою показників: ступенем відповідності існуючим стандартам, нормам, умовам договорів та попиту населення

Відповідність продукції встановленим законодавством вимогам визначається процедурою сертифікації. Сертифікацію продукції вітчизняного та зарубіжного виробництва здійснюють органи із сертифікації і випробувальні лабораторії Державної системи сертифікації УкрСЕПРО у встановленому порядку, а відповідність вимогам діючих нормативних документів

засвідчується сертифікатом відповідності ДСС УкрСЕПРО. Ця процедура для зошитів шкільних була обов'язковою до 2007 року, оскільки вони з 2002 року входили до Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, а згідно з наказом Держспоживстандарту України від 29.01.2007 № 6, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 13.02. 2007 за № 123/13390, позиції «зошити шкільні» та «зошити загальні» виключено з розділу «Товари з паперу шкільні та канцелярські» зазначеного переліку. Так в Україні було скасовано обов'язкову сертифікацію зошитів, яка певний час захищала права споживачів і не допускала на споживчий ринок неякісну продукцію.

Зошит шкільний - це паперовий виріб без нумерації сторінок з білого паперу для писання, на який нанесено лінії стандартного виду, і який використовується з навчальною метою. Розмір зошитів шкільних має становити 170 мм на 205 мм з кількістю аркушів 12, 18, 24.

Зошит загальний учнівський - це паперовий виріб без нумерації сторінок з білого паперу, на який нанесено лінії стандартного виду для ведення різних записів з навчальною метою. Розмір зошитів загальних учнівських має становити 170 мм на 203 мм або 148 мм на 210 мм з кількістю аркушів 36, 48, 60, 96.

На сьогодні безпека друкованої продукції шкільного асортименту регулюється Державними санітарними нормами та правилами «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей», затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18.01.2007 № 13, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 січня 2007 р. за № 77/13344. Наявність висновку санітарно-епідеміологічної експертизи Міністерства охорони здоров'я України та протоколів випробувань сировини, матеріалів, визначення їх фізико-механічних та фізико-хімічних показників свідчать про те, що зазначена продукція не призводить до негативного впливу на зір, психологічний стан, працездатність, а також погіршення здоров'я дітей загалом.

Педагогічні вимоги до значної кількості видів засобів навчання, зокрема друкованих, визначено Міністерством освіти і науки України (надалі – МОН) та покладено в основу 9 галузевих стандартів. Спеціальні якісні характеристики друкованих засобів навчання, визначені стандартами, впроваджено у виробничий процес вітчизняних виробників.

Загальні технічні та педагогічні вимоги до зошитів шкільних та зошитів загальних учнівських визначені Національним стандартом «Зошити шкільні. Технічні умови» (ДСТУ 4736:2007) та галузевим стандартом «Засоби навчання друковані. Зошити шкільні. Зошити загальні учнівські. Педагогічні вимоги» (ГСТУ 79.009.001:2004).

Безпосередньо на якість зошитів шкільних впливає цілий комплекс показників.

1. Лініювання

У зошитах шкільних та зошитах загальних учнівських нанесене лініювання відповідно до видів графічної сітки (таблиця 1), що відповідають сучасним науково-методичним вимогам до каліграфічного письма та гігієнічним правилам і нормам їх застосування. Зміни в лініюванні сторінок зошитів погоджуються з Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України.

Таблиця 1

№ графічної сітки	Вид	Кількість робочих рядків* на сторінці	Висота станів**, мм	Відстань між станами, мм	Відстань між робочими рядками, мм	Примітка
1	у дві горизонтальні лінії різної інтенсивності з похилими лініями***	11	4,0	16,0	6,0 (з міжрядковою допоміжною лінією****)	Для учнів першого класу на уроках письма протягом усього навчального року
2	у дві горизонтальні лінії різної інтенсивності	15	4,0	12,0	8,0	Для учнів другого класу
3	в одну горизонтальну лінію	20	9,0			Для учнів третього класу
4	в одну горизонтальну лінію	26 (23)	7,0 (8,0)			Починають використовувати з четвертого класу
5	у клітинку 5,0 мм x 5,0 мм	41				Використовують в усіх класах за технічними характеристиками, що відповідають єдиним зразкам каліграфічного письма цифр
6	у клітинку 7,0 мм x 7,0 мм	29				Для учнів старших класів загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів та студентів вищих навчальних закладів.

*Робочий рядок – дві лінії різної інтенсивності, поділені похилими допоміжними лініями або без них

**Стан – кожна пара ліній у лініюванні аркуша з горизонтальними лініями

***Похила допоміжна лінія – лінія, що проходить крізь сторінку аркуша зверху до низу на певній відстані одна від одної

****Міжрядкова допоміжна лінія – лінія, що проходить між робочими рядками, розділяючи навпіл відстань між ними

Письмо – складний психофізіологічний процес не лише для учнів перших класів, а загалом для всіх молодших школярів. Ефективність та успішність навчання каліграфічному письму значною мірою залежить від забезпечення учнів початкових класів прописами та робочими зошитами з правильною графічною сіткою. Слід зауважити, що час переходу на письмо у зошиті з лініюванням наступної графічної сітки для кожного учня має бути індивідуальним.

2. Показники відповідності нормам лініювання (для забезпечення зорового сприйняття учнями робочої площі сторінок зошитів без підвищення втомлюваності очей)

Товщина ліній:

у робочому рядку з лініюванням графічних сіток № 1, № 2:

- ✓ товщина верхньої лінії становить 0,1 - 0,3 мм,
- ✓ нижньої лінії – 0,2 - 0,4 мм,
- ✓ похилої допоміжної та міжрядкової допоміжної ліній – 0,1 - 0,2 мм

у робочому рядку з лініюванням графічних сіток № 3, № 4, № 5, № 6:

- ✓ товщина ліній становить 0,2 - 0,5 мм.

Колір:

основні лінії у зошитах нанесено фіолетовим, зеленим, блакитним або сірим кольором.

Якість нанесення:

рядки лінійовані, лінії чітко продруковані.

Співпадання ліній:

- ✓ горизонтальні лінії на розгортці у місці згину аркушів зошитів збігаються, допустимі відхилення - не більш ніж 2,0 мм;
- ✓ лінії графічних сіток співпадають на лицьовій та зворотній сторінках аркушів зошита, допустимі відхилення між лініями - 0,5 мм.

Ширина берегів:

- ✓ верхнього – від 15 до 20 мм відповідно до графічної сітки,
- ✓ нижнього – від 2 мм до 5 мм менше від верхнього,
- ✓ бічного – 20 мм.

Бічний берег зошитів шкільних з кількістю аркушів 12 накреслено червоним кольором, бічний берег зошитів шкільних з кількістю аркушів 18 та 24 має накреслено кольором основної лінії; зошити з кількістю аркушів 18, 24, 36, 48, 60, 96 з лініюванням графічної сітки № 5, № 6 (у клітинку) дозволено використовувати без накреслення бічного берега.

Берег – не пролінійована горизонтальними лініями частина сторінки зверху та знизу аркуша зошита, а також відстань, що відокремлена лінією з його зовнішнього боку вертикального зрізу

3. Скріплення блоку

Блок зошита прикріплюється до обкладинки двома дротяними скобами, які мають бути розташовані на згині аркушів на відстані 30 мм – 65 мм від верхнього та нижнього країв зошита до початку скоби, відхил скоби від згину аркуша складає не більш 1,5 мм, кінці скоб достатньо щільно загнуті всередину зошита для забезпечення скріплення аркушів та запобігання травмуванню рук учнів.

4. Рівень стороннього запаху

Папір вибілений без використання хлору, не ароматизований.

5. Зовнішній вигляд

Зріз зошитів шкільних рівний та чистий, кути зошитів прямі або закруглені, сторінки – без надривів, порізів, забруднень, складок, зморшок, залощених і матових смужок та інших дефектів, що можуть заважати якісній роботі учнів у зошиті.

6. Оформлення обкладинки

На сторінках обкладинки дозволено розміщувати ілюстративну та текстову навчальну інформацію державною мовою за узгодженням її змісту з МОН. На обкладинках зошитів з художнім оформленням мають бути використані зображення, що сприяють вихованню в учнів патріотизму, естетичних смаків і несуть корисну пізнавальну інформацію.

Не дозволено розміщувати рекламну інформацію та ілюстративний матеріал, що стимулює агресивність, жорстокість, цинізм, егоїзм і відволікає увагу учнів.

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» як головна організація МОН з питань стандартизації засобів навчання та обладнання для закладів освіти відповідно до Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв, затвердженого наказом МОН від 17.06.2008 № 537, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 10.07.2008 за № 628/15319, розглядає зразки (макети) друкованої продукції шкільного асортименту, виготовлені (представлені) підприємствами-виробниками (постачальниками), перевіряє наявність висновку санітарно-епідеміологічної експертизи Міністерства охорони здоров'я України на відповідність вимогам діючого санітарного законодавства України та організує проведення експертизи на відповідність нормативно-правовим актам галузі освіти. За результатами експертизи у разі позитивного висновку комісія з засобів навчання, обладнання та комп'ютеризації закладів освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України надає свідоцтво про визнання відповідності педагогічним вимогам. Номер і дата реєстрації свідоцтва з формулюванням висновку «Використання в закладах освіти України дозволяється» зазначається у вихідних даних кожного виду зазначеної продукції.

Зважаючи на актуальність та нагальність вирішення проблеми використання у навчально-виховному процесі виключно якісних та безпечних для здоров'я дітей засобів навчання, Міністерство освіти і науки України наголошує на неприпустимості використання друкованої продукції, зокрема зошитів шкільних та зошитів загальних учнівських, без належного документального підтвердження відповідності санітарно-епідеміологічним нормам та педагогічним вимогам і рекомендує місцевим органам управління освітою та адміністраціям навчальних закладів вживати дієві заходи, спрямовані на зазначені цілі, а саме: посилення контролю за використанням зазначених засобів навчання у навчально-виховному процесі, проведення інформаційних нарад, роз'яснювальної роботи серед педагогічних, учнівських та батьківських колективів; залучати до обговорення зазначеної проблеми засоби масової інформації, широку громадську аудиторію.